

УДК 101.9(092)(3)

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2025.33.27>

ПРИНЦИПИ ХРИСТІЯНСЬКОГО ВЧЕННЯ ПРО ЛЮДИНУ У «СПОВІДІ» АВГУСТИНА БЛАЖЕННОГО

Карліна Оксана,*кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії**Волинського національного університету імені Лесі Українки**Researcher ID: 3173402/oksana-karlina**ORCID ID: 0000-0001-8706-942X*

Стаття розкриває принципи християнського вчення про людину Августином Блаженным у його автобіографічному творі «Сповідь». Розповідь про досвід культурного і релігійного формування людської особистості містить глибокий аналіз внутрішнього світу автора, розкриває практику спілкування із самим собою як з іншим і створення самого себе, що проходить під знаком діалогу з Богом. На власному прикладі людини, яка шукає смисл життя, Августин показав, що цей смисл полягає у пізнанні Бога і в житті з Ним.

У «Сповіді» св. Августина все проходить через людину. Визначаючи існування людини як *imago Dei*, як багато інших стародавніх християнських письменників, Августин Блаженний розуміє його децю по-іншому: не лише як найвиразніший образ Творця, а як місце перебування Бога, якого треба шукати в людській душі. Людина в ученні Августина є центральною темою, найбільш очевидною, якій він присвятив найбільше місця у своїй рефлексії. Цю тему, розглянувши її всебічно і поглиблено, єпископ Гіппонійський трактував як основу розуміння навколишнього світу та існування Бога. При цьому її розуміння він не обмежував інтелектуальним аспектом, методологічним, хоча проблемі пізнання присвятив багато уваги. Величезне значення в його описі буття людини відіграв особистий досвід, пов'язаний з ним події, навіть коли не аналізував їх побіжно, роблячи конкретні висновки та ухвалюючи рішення. Він удавався до проникливих оцінок і коригування власних обґрунтованих роздумів, якщо тільки бачив у цьому потребу; його концепції були зверифіковані повсякденним життям.

Людину Августин постійно зараховує до цінностей, підкреслюючи важливість людського розуму для пізнання істини як причину щастя, підставою якого є єднання з Богом. Як невід'ємний елемент раціональної природи людини він також показує на свободу волі, концептуалізуючи її онтологічно та відрізняючи від свободи як внутрішньої автономії людського духу, що дана людині. Людина серед усього створеного буття займає особливе місце, пов'язане з її розвитком і динамізмом, проте завжди в тісному зв'язку з Творцем.

Ключові слова: Середньовіччя, середньовічна філософія, Августин Блаженний, «Сповідь», Бог, гріх, воля, свобода.

Karlina Oksana. Principles of Christian teaching about man in the “Confessions” of Saint Augustine

The article discusses Saint Augustine's principles of the Christian doctrine of man in his autobiographical work, «Confessions». The story of the experience of the cultural and religious formation of the man personality contains a profound analysis of the author's inner world; it reveals the practice of engaging in dialogue with oneself, akin to conversing with another person, and the journey of self-creation, all under the sign of dialogue with God. Through his own experiences as a person searching for the meaning of life, Augustine illustrated that this meaning is found in knowing God and living in relationship with Him.

In the «Confessions of St. Augustine», everything passes through man. Augustine of Hippo defined man's existence as *imago Dei*, similar to many other early Christian writers. However, he understood man somewhat differently. He viewed man not only as the most vivid image of the Creator; but also as the dwelling place of God, which must be sought within the human soul. In Augustine's teachings, man serves as the central theme, the most obvious, to which he devoted the greatest place in his reflection. The Bishop of Hippo examined this theme thoroughly and interpreted it as a foundation for understanding both the world around him and the existence of God. At the same time, he did not confine his interpretation solely to the intellectual, methodological aspect, although he devoted a lot of attention to the problem of cognition. Personal experiences and the events associated with its played a huge role in his description of man's existence, even when he did not analyse them in passing, making specific conclusions and decisions. He offered insightful assessments and made necessary corrections to his well-founded reflections whenever he recognized the need for them; his concepts were verified by everyday life.

Augustine constantly included man among the values, highlighting the importance of the human mind in understanding truth as a cause of happiness, the reason for which is union with God. As an integral element of the rational nature of man, he also pointed to free will, conceptualizing it ontologically and distinguishing it from freedom as the internal autonomy of the human spirit, which is given to man. Among all created beings, man holds a special place, associated with his development and dynamism, but always in close connection with the Creator.

Key words: Middle Ages, medieval philosophy, Augustine of Hippo, «Confession», God, sin, will, freedom.

Постановка наукової проблеми та її значення. Середньовічна філософія починається майже за століття до початку Середньовіччя, тобто до 476 р., дати падіння Західної Римської імперії. Постійний і глибокий вплив на середньовічну думку справляв Аврелій Августин, Августин Блаженний (354–430 pp.), єпископ Гіппонійський, перший середньовічний мислитель. Теми, які він підняв у своїх творах, перебуватимуть у центрі уваги всіх християнських філософів.

Для мислителя з Тагаста все проходить через людину і все сходиться в людині. Ця закономірність і спосіб дій спрямовані на повніше розуміння реальності, яку досліджує Августин, і на її точніший опис. Вони стосуються як видимого світу, космосу, усього творіння, так і пізнання Того, кому дійсність завдячує своїм існуванням, своєю теперішньою формою – Бога. Хоча антропологічні проблеми розглядалися у творах багатьох Отців Церкви, які передували Августину Блаженному, але для нього вона стає центральною темою. Учення єпископа Гіппонійського мало вплив на всю християнську думку: «Твори Августина – гігантська будівля, на яку віками опиралось інтелектуальне життя християнства, як філософія, так і теологія» [21, с. 77]. Особистість і творчість св. Августина багато в чому є ключовими для розуміння історії європейської цивілізації. Німецький історик філософії Вільгельм Віндельбанл писав, що «його вчення – це філософія християнської Церкви. У ньому він дав строго об'єднану систему, яка і лягла в основу освіти європейських народів; і в цій формі спадщина греків стала надбанням романських і германських народів» [5, с. 313].

Вивчення творів Августина залишається потребою у нинішніх реаліях, коли людство стикається з кризовими явищами в сучасній культурі в умовах мультикультуралізму та глобалізації. З одного боку, відбувається зростання загальноцивілізаційних рис буття людей, а іншого – тенденція до збереження унікальності своєї культури. Виникає необхідність у зверненні до тих рис людської природи, які характеризують її як творця духовних, культурних і суспільних форм. Очевидна світоглядна криза, вихід з якої можна знайти, звернувшись до витоків філософії. Те, що хвилювало Августина Блаженного в V ст., виглядає сучасним, позаяк його твори, передусім «Сповідь», дають змогу по-новому поглянути на місце і призначення людини, допомагають знайти моральну опору в добу світоглядного сум'яття.

Аналіз дослідження цієї проблеми. Обсяг надрукованої літератури про самого Августина виходить за межі звичайного огляду, оскільки сам перелік назв у систематизованих бібліографічних покажчиках займає понад 200 сторінок [13, с. 306]. Достатньо сказати, що кожного року з'являється близько 500 робіт різними мовами, присвячених осмисленню творів єпископа Гіппонійського; видаються спеціалізовані часописи з його творчості (насамперед треба згадати журнал «Augustinian Studies»); виходять переклади його книг, проводяться конференції. Творчість Августина Блаженного вивчали богослови, філософи, історики [16].

Сучасні українські дослідники також нерідко звертаються до аналізу філософської спадщини Аврелія Августина. У статті Світлани Жданенко зазначено, що визначений та обґрунтований Августином теократичний принцип політичної влади поступово утверджувався в Середньовіччі разом із розвитком церковної організації [11]. Тезу про глибоко богословське вчення св. Августина про людину обґрунтував Василь Гоголь [6]. Варто також указати на статтю Дениса Ковальова, у якій він доводить, що духовні пошуки Аврелія Августина, людини пізньої Античності, розчарованої у старому світі, у його нестабільності, близькі нашим сучасникам [14]. Критичному аналізу рецепції християнсько-персоналістичної теології Августина у православній думці кінця XX – початку XXI ст. присвячено кілька статей Михайла Готича [7–9].

У новітній польській філософській і теологічній думці вивчення творів св. Августина займає вагоме місце, свідченням чого є чимала бібліографія. Серед них можна виділити монографію о. Станіслава Ковальчика «Людина і Бог у вченні святого Августина», у другій частині якої автор розкрив образ людини та світ її цінностей, відображений у творах єпископа Гіппонійського [22]. Луїза Жимовська схарактеризувала динаміку і значення опису «внутрішньої подорожі» у «Сповіді», відділивши її від опису «географічної» подорожі й опису «інтелектуальної» подорожі наратора [26].

Найповнішим новим прочитанням «Сповіді» є книга французького теолога і філософа Жана-Люка Маріона, у якій він пропонує переосмислити співвідношення розуму, пам'яті та бажання як головних сил душі – центральної тематики для самого Августина [24]. Як і «Сповідь» Августина не про Бога, а про душу, звернуту до Бога, так і текст Маріона звернутий до Бога і до читача як до того, хто шукає Бога і шукає радикальної зміни самого себе.

Джерельна база дослідження. Творчий доробок Августина величезний: до нас дійшли 133 окремі праці, окрім численних листів і проповідей. Серед них – найвідоміший твір «Сповідь, у 13 книгах» («Confessionum libri tredecim»). Українською мовою він видавався кілька разів [1–3]. У цьому творі у формі сповіді автор старався показати свою дорогу до Бога.

Мета запропонованої розвідки – розглянути принципи християнського вчення про людину у «Сповіді» Августина Блаженного. Єпископ Гіппонійський цікавився людиною з істинною пристрастю; він дивувався, що «люди милуються високими шпильми гір, височенними хвилями моря, широкими річищами, крутими берегами океану і кругообігом гір, а не звертають уваги на себе!» [1, с. 179]. Людина у своєму бутті була для нього найбільшою таємницею серед створених істот. «Що ж це за глибінь – людина!», – писав він. «Усе-таки легше порохувати волосся, ніж почування людини та хвилювання її серця» [1, с. 60].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Другу половину IV–V ст. прийнято вважати переломними в європейській історії. Вторгнення гунів стало тим історичним поштовхом, який перетворив тривалу боротьбу між варварами і Римом на завоювання ними Імперії. Східній половині Імперії вдалося встояти, а захід заповнили племена германців та деяких інших народів. Тоді був започаткований перехід від Античності до Середньовіччя. Поява «Сповіді» Августина Блаженного засвідчувала про появу в європейській культурі християнського персоналізму, того великого повороту до людини, яким супроводжувалося становлення Середньовіччя.

У духовній сфері Римської імперії спостерігалось активне протистояння між язичництвом і християнством [18, с. 101–125]. Спробу реставрації язичництва зробив імператор Юліан (361–363 рр.). Хоча вона не вдалася, язичницька опозиція не зникла. Язичницькі традиції культивувались у колі римських сенаторів. Натомість єпископ Амвросій Медіоланський не допускав ніяких поступок поганству й старався завадити відновленню в Римі давніх культів [10, с. 106–109]. У самому християнстві виникали ересі та розколи.

Історичний перелом, який стався за життя Августина, знайшов вираження в нових духовних пошуках людини. Кожен християнин чув про навернення святого Августина. Воно було дуже складним і тривалим процесом, складалося з різних етапів. Свідченням цього процесу, залишеного нам самим Августином, є його «Сповідь», твір, у якому у формі сповіді перед очима всього світу він намагається розкрити свій шлях до Бога, шлях, позначений роками боротьби із самим собою, не лише з тілом, а й із надзвичайним розумом, волею та духом, що неодноразово руйнувалися протягом цих років. Це був довгий шлях, коріння якого слід шукати в сімейному оточенні Августина. Тож спробуємо окреслити та охарактеризувати найважливіші ділянки цього шляху.

Святий Августин народився 354 р. в невеликому місті Тагасті в Північній Африці, розташованому на перехресті важливих торгових шляхів у басейні Середземного моря. Родина Августина належала до середнього класу, представники якого виконували різні управлінські функції. Вони прагнули дати своїм синам добру освіту, щоб ті змогли стати в майбутньому урядниками, риториками або правниками [28, с. 17]. Ось що пише Августин про соціально-економічну позицію і наміри свого батька: «Батьки почали готувати засоби, потрібні для мого тривалого перебування в Карфагені. Мій батько керувався при цьому більше своєю честолюбністю, ніж заможністю [...], він понад свій майновий стан стягався з останнього на все, що тільки було потрібне синові під час його навчання» [1, с. 24]. Слова Августина не варто розуміти дослівно. Родина володіла земельними наділами, батько засідав у міській раді, хоча зібрати сина на навчання в Карфагені потребувало фінансових зусиль.

Своєму християнському вихованню Августин завдячував матері Моніці. Про це він не забув згадати у «Сповіді»: «Я ще хлопчиною чув, як говорили щось про вічне життя, обіцяне через ласку Господа Бога нашого, що сходить аж до нашої пихи. І вже хрестили мене знаками його Хреста та приправляли його сіллям зараз по виході з лона матері, яка покладала на Тебе такі великі надії» [1, с. 12]. Незважаючи на християнське виховання матері, шлях Августина до християнської віри був тривалим і звивистим. На підставі «Сповіді» час між 17-м і 32-м роками його життя, тобто від початку навчання в Карфагені і до хрещення, можна поділити на чотири періоди: вивчення філософського діалогу Цицерона «Гортенсій», вступ до маніхейської секти, розчарування в маніхействі та відкриття неоплатоніків, остаточне прийняття християнства [21, с. 183].

У творі Цицерона «любов до мудрості» захопила Августина, але цього для нього було недостатньо, бо «там не було імені Христа» [1, с. 36]. У маніхейців, з яким був пов'язаний майже десять років під час навчання у Карфагені, він також не знайшов відповідей на питання, що його хвилювали, тому відрікся від них [1, с. 73–74; 19]. Августин читав книги неоплатоніків, і вони допомогли йому дійти до духовного розуміння Бога. До цього часу він уявляв собі Бога як певну субстанцію, розливу по всьому світу. Вивчення праць неоплатоніків дало йому концептуальне знаряддя, щоб мислити Бога як духовну сутність, цілком присутню скрізь і завжди [4, с. 310]. Зустріч зі св. Амбросієм у Медіолані наблизила Августина до християнської віри. Його захопили проповіді єпископа Медіоланського: «А коли я вислухав ще більше розділів із тих книг, духовне значення яких він пояснював, я вже почав засуджувати своє

знеохочення, принаймні те моє переконання, що взагалі неможливо протиставитися тим, хто проклинає і висміює *Право і Пророків*» [1, с. 82].

Отримавши освіту ритора, Августин засвоїв важливіші ідеї Античності. Однак античний спосіб мислення не задовольняв його, бо не відповідав на низку питань, які його цікавили. Читання творів неоплатоніків справило на Августина суттєвий вплив, але бракувало імені Христа. Знайшов його Августин у листах апостола Павла [1, с. 124–125]. Отже, інтелектуальне навернення сталося, коли Августин знайшов Христа Спасителя, а хрещення він прийняв у квітні 387 р. з рук св. Амвросія у Медіолані [18, s. 190].

Моральні гріхи в житті Августина, безумовно, були проблемою, яку він мав подолати, щоб пережити момент остаточного навернення. Однак щось набагато важливіше, що довго тримало його в полоні і що призвело до остаточного навернення та хрещення на 32-му році його життя. Були проблеми, пов'язані з прийняттям християнського вчення, такого вчення, яке може відповісти на всі його запитання. Особливою проблемою Августина було пізнання християнського вчення таким чином, що він міг сприйняти його як найбільшу істину свого життя, найбільшу мудрість, яку він знайшов і відкрив. Протягом 32 років він просто шукав Мудрості та Істини. Хоча перші зерна мудрості та християнської віри він вбирав із молоком матері, але щоб повністю переконатися у цій істині, його проникливий розум спонукав його пройти такий довгий і звивистий шлях.

Принцип внутрішнього переживання пронизує усю спадщину Аврелія Августина, але через автобіографічну оповідь у *«Сповіді»*, написану близько 397–400 рр., автор робить щось більше – він знайомить читача зі своїм особистим внутрішнім досвідом і дозволяє йому взяти участь у таїнстві духовного перетворення. Хоча він не звертається безпосередньо до читача, проте будує з ним особливі стосунки на межі найважливішого та найінтимнішого – його стосунків із Богом, таємних стосунків оповідача з Божественним Ти. Одкровення такої приватності було чимось новим і вражаючим в історії літератури – це зробило Святого Августина піонером сповідальної літератури. Латинська назва твору *«Confessionum»* має подвійне значення: *«сповідання»* у сенсі сповіді свого життя та *«хваління»* у сенсі хвали мудрості Творця.

Визначаючи жанр, у якому написана *«Сповідь»* Августина, Маріон називає її гетеро-біографією [24, р. 30]. Автобіографія передбачає наявність *autos*, здатного дати звіт про самого себе. Розповідь Августина про своє життя – про появу Бога в ньому – не виходить від нього, а відповіддю Богу, який раніше покликав його: *«Ти позвав мене, і Твій поклик крикнув і прорвав глухоту мою; Ти заблиснув. І засяв, і прогнав мою сліпоту»* [1, с. 193].

Автобіограф не просто згадує: він пише історію свого життя, займаючи щодо минулого позицію історика, який оцінює і переосмислює пережите. Гетеро-біограф – не історик, а свідок: він не пише історію свого життя, а згадує своє життя у сповіді. Розповідь про себе у сповіді не претендує на точність, це спогад, а не реконструкція того, що сталося з людиною.

І разом із тим сповідь виглядає дивною і за обсягом, і за переліком гріхів. Серед дитячих гріхів, про які згадує Августин, є недбалість у школі, дрібний обман у грі, дрібні крадіжки з домашньої комори, бійки з друзями та брехня [1, с. 20]. Усе це лише доводить, що він нічим не відрізнявся від будь-якого іншого хлопчика його віку, жвавого та емоційного хлопчика, як він себе описує. Після настання підліткового віку його гріхи стають серйознішими: крадіжка груш із саду сусіда, порушення цнотливості, пристрасть до видовищ та шлюб і життя з молододою карфагенянкою. Найлегшим із гріхів, які перераховує Августин, була крадіжка груш. Августин довго зупиняється на цій темі у *«Сповіді»*. У загальних рисах цей учинок був просто дитячістю, що коренилася у схильності робити щось заборонене та ризиковане. Августин стверджує, що це був гріх без причини. Роками пізніше, коли він пише ці слова, це твердження викликає у ньому глибокий жаль і спонукає його сказати дещо, що багато говорить нам про психологію гріха: *«Я вкрав те, чого сам мав досхочу та ще й далеко кращої якості. Я не користуватися тими предметами, які намагався красти, я впивався самою крадіжкою, спокушуваний гріхом. [...] Ми набрали там велику кількість грушок не для наших бенкетів, а для того, щоб віддати їх свиням. А коли ми навіть їли їх, то все наше задоволення походило з того, що це нам було заборонено»* [1, с. 26]. Гріхи проти цнотливості у віці 16 років були чимось іншим, аніж збирання чужих груш. У цей час мати не радила йому одружуватися, оскільки не хотіла ставити під загрозу його навчання. Вона наполегливо закликала його уникати розпусти, особливо перелюбу. Августин зневажав ці застереження. Роками пізніше він згадував цю проблему такими словами: *«Пригадую собі, як вона нищечком, дуже зворушена, жадала від мене, щоб я не віддавався розпусті, і передусім, щоб я остерігався зводити чужих жінок. Та я вважав це за жіночі перестороги й соромився їх слухати»* [1, с. 25].

Проникливе читання Біблії дало змогу Августину підкреслити двовимірну природу людської істоти, сприймаючи в ній розумну душу та смертне тіло. Він уважав обидва елементи невід'ємними, що

утворюють ціле, і таким чином зробив висновок, що ні тіло, ні душа самі по собі не становлять повноцінної, справжньої людської істоти. І хоча це твердження видається нам дуже очевидним, акцент автора на онтологічній єдності людини є досить суттєвим, оскільки дає змогу виключити будь-яку однобічність як духовного, так і матеріального. Тому треба говорити про багатовимірну структуру людини в єпископа Гіппонійського. У цій структурі він розрізняє матеріальний, біологічний елемент, що виражає занурення людини у світ, а також трансцендентний елемент, що дозволяє безперервне перевершування просторово-часового виміру, завдяки якому людське психічно-духовне життя не може бути обмежене матеріальною реальністю. Усередині людини світи духу та матерії перетинаються; в людині обидва виміри доповнюють та зумовлюють один одного, існуючи разом.

Августин Блаженний зобразив людину в її екзистенційній тривозі, напрузі між часом і вічністю, моральним добром та злом, індивідуальною самотністю та прагненням і потребою соціального життя. Він називав людське життя пошуком правильного шляху між небом і землею, швидкоплинністю та вічністю. Людина – це динамічна істота, що перебуває у постійному русі, з потенціалом розвитку [1, с. 125, 187–188].

Говорячи про антропологію Августина, не можна ігнорувати аксіологію, що міститься в ній. Людина постійно звертається до цінностей, оскільки, на його думку, ізольовано від них важко не лише зрозуміти, а й описати людину. Серед цінностей єпископ Гіппонський виділяє ті, які він називає зовнішньо пов'язаними з людиною. До них належать, наприклад, земля, гроші, соціальне визнання та почесні. Набагато важливішими, однак, були цінності, пов'язані з біологічним виміром людини: здоров'я, тілесна краса, фізична сила та життєві задоволення. Але найважливішими були цінності, пов'язані з розумово-духовним життям, а саме істина, добро та краса. Найвище, найпрекрасніше та сама Доброта, Істина стосується людського розуму, який може і повинен пізнати Істину, бо лише так людина може досягти щастя [1, с. 191]. Довіра і захоплення цією здатністю усередині людини, розумом промовляє до нас майже з кожної сторінки твору Августина. Він шукав способи правильно зрозуміти цей дар у давньогрецькій філософії. Ця довіра також була підтверджена для нього його старанним читанням Біблії. І хоча стиль Писання простий і не надто вишуканий, та всі слова Біблії для нього засяяли яскравим світлом і були сповнені надзвичайної сили [1, с. 237]. Однак він не менше цікавився людською волею, яку часто представляв як основу для функціонування людського розуму, бо саме воля визначає, що людина, незважаючи на зневіру та різні невдачі, не здається у дослідженні та часто стикається з труднощами.

Єпископ Гіппонський, представляючи людину на початку своєї «Сповіді» як розірвану між прагненням добра, щастя, вічності та зануренням у швидкоплинність, смерть і гріх, указав на велику драму, яка не має аналогів у світі, що оточує людину [1, с. 3]. Тому, помічаючи сліди Божої любові та добра в природі, він не сприймав людину лише як слід Бога на землі, навіть якщо він був дуже винятковим. Для Августина людина була чимось більшим, аніж просто слідом Бога на землі. Завдяки своєму розуму, вільній волі, здатності пізнати істину та через свою любов людина для Августина є *imago Dei*, образом або радше місцем проживання Бога, якого слід шукати в людській душі.

Життя Августина представлене ним самим як рух, як повернення від зовнішнього до внутрішнього, від мороку до світла, від множинності до єдності, від смерті до життя. Цей внутрішній розвиток показаний у поворотних для біографії Августина моментах, кожний із яких відображений як яскрава картина, а через пов'язаність цих моментів між собою проходить ідея теоцентричності, тобто не людина є центром свого існування, але Бог. Звернення Августина до християнства – це повернення до себе і передання себе волі Бога. У «Сповіді» він намагається донести читачеві всі переваги такого життя, справедливості теоцентричного вчення, вказуючи, з одного боку, на велич, всемогутність і незбагненність Бога, а з іншого – на любов, терпіння і милосливість Бога до людей, що проявилось у Христі [20, с. 77]. Торкаючись чутливих струн своєї душі через смерть приятеля з молодих років Небродія, Августин знаходить глибокі слова розради: «Він уже не прикладає свого вуха до моїх уст; він наближає свої духовні уста до Твого джерела і п'є з нього Твою Мудрість, скільки лиш може, в догоду своїй жадібності до безмежного блаженства, але я думаю, що він не впирається нею до такої міри, що міг забути про мене, коли Ти, Господи, якого він п'є, пам'ятаєш мене» [1, с. 151].

Августин розуміє, що життя навіть «наверненої» людини сповнене небезпек, їй доводиться зносити страждання, переживати смерть близьких людей, чинити опір різним спокусам [29]. Він не насмілювався стверджувати, «що з тисяч різноманітних вражень, які кожної днини накопичуються довкруги мого життя, жодна не приковує моєї уваги, мого зору й не полонить моєї цікавості», адже «щодо себе, то я не знаю, яким спокусам у силі опиратися, а яким ні» [1, с. 175, 203].

На переконання Августина, людина складається з душі й тіла, внутрішньої та зовнішньої людини: «І я звернувся до самого себе і сказав собі: «А ти хто такий?» І відповів: «Людина!» Маю до своїх послуг

тіло й душу, одне ззовні, друге всередині. [...] Людина внутрішня пізнала [навколишній світ] за допомогою людини зовнішньої» [1, с. 176]. Людська душа для Августина – це внутрішня людина і образ Божий [27]. Це центр особистого буття – «я».

Ідея внутрішньої людини – центральна у філософії Августина. Душа людини, її внутрішній вимір мають цінність більшу, ніж її тіло. Августин говорить, що душа людини, захоплена масою чуттєвих речей, утрачає притаманну їй єдність із Богом і не може досягнути істини. «Внутрішня людина» прагне особистого зв'язку з Богом, занурюється в глибини своєї душі, шукає Бога як єдину очку опори свого часового перебування у світі. Саме у «внутрішній людині» живе істина [12, с. 120]. Проте – і в цьому великий урок Августина – та істина, яку шукає людина, не є вже готовою істиною пізнання, це не твердження про факти, які можуть здаватися «істинними» або «неправильними». «Я хочу у своєму серці здійснити її перед Тобою у сповіданні, а перед багатьма свідками – у своїх писаннях», – говорить Августин [1, с. 171]. Така істина – це не звіт про вчинки людини або навіть почуття, це істина, яка виникає, твориться у сповіді, а значить, і в тій хвалі, яку людина возносить Богу, і в тому питанні, який людина Йому ставить. Ба більше – людина сама є тим питанням: «Я сам для себе став великою загадкою» [1, с. 52].

Людина завжди повинна прагнути йти від зовнішнього (матеріального) до внутрішнього (духовного), у якому тільки й можна зіткнутися з Богом. Також людина повинна направити свій рух від розсіяності до внутрішньої зібраності і зосередженості, від множинності зовнішніх вражень до єдності свого «я», від неспокою до спокою духу, від змінного і тимчасового до незмінного та вічного. Людина повинна знайти своє «природне місце» у світобудові, де вона знайде справжню любов, щастя і свободу. Це місце людина може знайти тільки в Бога. Августин говорить: «Ти створив нас для Себе, і серце наше не супокійне, доки не спочине в Тобі» [1, с. 3].

Августин був не лише глибоким мислителем, а й великим письменником. Стиль його «Сповіді» – антична художня проза. У наведених прикінцевих рядках цього твору риторика стала поезією, «як це, зрештою, часто трапляється в римській літургії» [15, с. 87]. Найбільша майстерність Августина у «Сповіді» полягає у створенні літературної ілюзії діалогу в монологі. Автобіографічна оповідь є монологом, але «Сповідь» була написана для того, щоб читачі були впевнені не лише в тому, що Бог існує і слухає цю сповідь, а й що після її завершення Він відповість автору. Нас захоплює це одкровення діалогічно орієнтованих стосунків між людською особистістю та Богом.

Висновки. Августин Блаженний подав своє бачення смислу і цілей людського життя, які відкрилися йому під час вивчення системи духовних цінностей, моральних гріхів, місця і ролі людини в історії. Людина – творіння Бога, яке має різні рівні духовного формування. Людина, яка має високий рівень духовного розвитку, визначається автором як духовна.

У «Сповіді» св. Августина все проходить через людину. Визначаючи існування людини як *imago Dei*, як багато інших стародавніх християнських письменників, Августин Блаженний розуміє його дещо по-іншому: не лише як найвиразніший образ Творця, а й як місце перебування Бога, якого треба шукати в людській душі. Людина у вченні Августина є центральною темою, найбільш очевидною, якій він присвятив найбільше місця у своїй рефлексії. Цю тему, розглянувши її всебічно і поглиблено, єпископ Гіппонійський трактував як основу розуміння навколишнього світу та існування Бога. При цьому її розуміння він не обмежував інтелектуальним аспектом, методологічним, хоча проблемі пізнання присвятив багато уваги. Величезне значення у його описі буття людини відігравав особистий досвід, пов'язані з ним події, навіть коли не аналізував їх побіжно, роблячи конкретні висновки та ухвалюючи рішення. Він удавався до проникливих оцінок і коригування власних обґрунтованих роздумів, якщо тільки бачив у цьому потребу; його концепції були зверифіковані повсякденним життям.

Людину Августин постійно зараховує до цінностей, підкреслюючи важливість людського розуму для пізнання істини як причину щастя, підставою якого є єднання з Богом. Як невід'ємний елемент раціональної природи людини, він також указує на свободу волі, концептуалізуючи її онтологічно та відрізняючи від свободи як внутрішньої автономії людського духу, що дана людині. Людина серед усього створеного буття займає особливе місце, пов'язане з її розвитком і динамізмом, проте завжди в тісному зв'язку з Творцем.

Література:

1. Августин, Святий. Сповідь / пер. з лат. Ю. Мушака. Київ : Основи, 1996. 319 с.
2. Августин, Святий. Сповідь / пер. з лат. Ю. Мушака. Львів : Свічадо, 2008. 356 с.
3. Августин, Святий. Сповідь / пер. з лат. В.С. Бойка. Харків : Фоліо, 2012. 346 с.
4. Вилкен Р.Л. У пошуках обличчя Божого: введення у богослов'я ранньої Церкви / пер. з англ. Львів : УКУ, 2015. 320 с.
5. Виндельбанд В. Августин и средние века. *История древней философии*. Киев : Тандем, 1995. С. 312–337.

6. Гоголь В. Антропологічне вчення Святого Августина. *Вісник Львівського університету. Серія «Філософсько-політологічні студії»*. 2021. Вип. 37. С. 19–26.
7. Готич М.І. Тріадологія Августина в її інтерпретаціях у сучасній православній теології. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія «Релігієзнавство. Культурологія. Філософія»*. 2019. № 40(53). С. 45–53.
8. Готич М.І. Оцінка персоналізму Августина Жан-Люк Майоном та Девідом Гарттом. *Практична філософія*. 2019. № 3. С. 138–144.
9. Готич М.І. Тріадологія Августина та сучасна православна теологія. *Гілея*. 2019. Вип. 145(2). С. 40–44.
10. Гофманн Й. Історія ранньої Церкви: найважливіші аспекти / пер. з нім. О. Конкевича ; за ред. О. Петринка, А. Михайлика. Львів : УКУ, 2019. 244 с.
11. Жданенко С.Б. Теократичні ідеї Августина Блаженного та їх середньовічна імплементація. *Вісник НІОУ імені Ярослава Мудрого. Серія «Філософія, філософія права. Політологія, соціологія»*. 2017. № 32. С. 53–63.
12. Жданенко С.Б., Кальницький Е.А., Мелякова Ю.В. Історико-філософська рефлексія передумов ідеї прав людини. *Вісник НІОУ імені Ярослава Мудрого. Серія «Філософія, філософія права. Політологія, соціологія»*. 2021. № 50. С. 115–128.
13. Здіорук С. «Сповідь» Августина і сучасна українська духовність. *Августин, Святий. Сповідь* / пер. з лат. Ю. Мушака. Київ : Основи, 1996. С. 297–307.
14. Ковальов Д.В. Вплив філософії Аврелія Августина на сучасність. https://shron1.chtyvo.org.ua/Kovalov_Denys/Vplyv_filosofii_Aureliia_Avhustyna_na_suchasnist.pdf
15. Курціус Е.Р. Європейська література і латинське середньовіччя / пер. з нім. А. Онишка. Львів : Літопис, 2007. 752 с.
16. Марченко Н.П., Марченко Я.Ю. Августин Гіппонський: неогуманістичне бачення «Людини Віри» у межах довідкової біографіки. *Українська біографістика*. 2013. Вип. 10. С. 381–401.
17. Параді М. Августин Гіппонійський. *Середньовіччя. Варвари. Християни. Мусульмани* / за ред. Умберто Еко. Харків : Фоліо, 2018. С. 287–295.
18. Фірігос А. Вступ до історії патристичної та візантійської філософії (від початків християнства до іконоборства) / пер. С. Угрин ; наук. ред. М. Горяча. Львів : УКУ, 2017. 280 с.
19. Dobkowski M. Augustyn i jego wiedza na temat manicheizmu. *Studia Reliologica*. 2013. T. 46. Z. 1. S. 55–63.
20. Eckmann A. Obraz Boga w człowieku według świętego Augustyna. *Roczniki Humanistyczne*. 2003. T. LI. Z. 3. S. 75–84.
21. Kołowski T. Droga świętego Augustyna do wiary. *Seminare. Poszukiwania naukowe*. 1994. T. 10. S. 177–190.
22. Kowalczyk S. Człowiek i Bóg w nauce świętego Augustyna. Warszawa: Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, 1988. 278 s.
23. Kułakowski L. Co nas pytają wielcy filozofowie: seria I. Kraków: Znak, 2004. 108 s.
24. Marion J.-L. Au lieu de soi. L'approche de Saint Augustin. Paris: Presses Universitaires de France, 2008. 441 p.
25. Nowakowski D. Święty Augustyn a paradoks zła. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Philosophica. Ethica-Aesthetica-Practica*. 2010. T. 23. S. 61–88.
26. Rzymowska L. Wyznania św. Augustyna w refleksji fenomenologicznej w XXI wieku. *Scripta Humana: seria monografi naukowych Uniwersytetu Zielonogórskiego*. 2021. V. 16. S. 13–31.
27. Sienkiewicz E. Człowiek w myśli św. Augustyna. *Teologia w Polsce*. 2011. T. 5. Nr 2. S. 259–272.
28. Trape A. Święty Augustyn. Człowiek – duszpasterz – mistyk. Warszawa: Pax, 1987. 359 s.
29. Turzyński P. Cierpienie jako droga w ujęciu św. Augustyna. *Vox Patrium*. 2010. T. 53. S. 637–653.
30. Wenta M. Koncepcja duszy według Świętego Augustyna. *Colloquia Theologica Ottoniana*. 2001. T. 1. S. 39–59.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.09.2025

Дата публікації: 28.11.2025